

Haïg-Aram KIBARIAN-D'ARTCHOUGENTZ

LES MURMURES DU CŒUR

POÉSIES ARMÉNIENNES
accompagnées d'une traduction
de l'Auteur

891.99

F-59

PARIS

Imprimerie Polyglotte — G. H. NERCÈS

1915

LES MURMURES DU CŒUR

Ս.Ս.Ե.Ե. ԽՐԱՆՈՆԲ ՎԵՐԱՊԱՅԻՆՈՒԹ Է

ԽՐԱՖԱՆՃԻՆՈՐ ՕՐԻՆԱԿԻ ՔԻՆԴ

№

ՀԱՅԿ-ԱՐԱՄ ԶԻՊԱՐԵԱՆ-ԱՐՋՈՒԿԵՆՑ

ՍՐՏԻ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

ՀՕՅ. ԲԱՆԱՍՏԵՂՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ֆրանսերէնի քարգմանում
Հեղինակի կողմից

Առաջին տպագրութիւնը կը կազմէ 500 օրինակ

ՓԱՐԻԶ
Տպագր. Կ. Յ. ՆԵՐՍԷՍ
1915

891.99
P-59

Haïg-Aram KIBARIAN-D'ARTCHOUGUENTZ

Les Murmures du Cœur

POÉSIES ARMÉNIENNES
accompagnées d'une traduction
de l'Auteur

Tiré à cinq cents exemplaires

PARIS
Imprimerie Polyglotte — G. H. NERCÈS
1915

30 JUL 2013

60607

13 APR 2011

Tout droit réservé

Justification du tirage

N°

1465-84

Photo. P. Marsac, 58, Avenue Bosquet, Paris.

Զ Օ Ն

Առաքինազարդ և յաւէ ողբացեալ Մայրիկիս

Տիկին ԹԱԳՈՒՀԻ ՔԻՊԱՐԵԱՆ-ԱՐՋՈՒԿԵՆՑ

Ծնած ի ՆԻԿՈՊՈՒՄ (Փոքր-Հայկ)

18 Դեկտեմբեր 1864

Նեղած ի Կ. ՊՈԼԻՍ, 30 Օգոստոս 1894

DÉDIÉ

à ma très pieuse et très regrettée Mère

MADAME

TAKOUHI KIBARIAN-D'ARTCHOUGUENTZ

née à Nicopolis (Arménie)

le 18 Décembre 1864

décédée à Constantinople, le 30 Août 1894

Lettre-Préface

Cher Monsieur Haïg-Aram,

Permettez moi, en prenant votre défense contre vous même, de défendre la cause de la poésie. Vous vouliez brûler vos vers; des conseils sages et chers vous ont heureusement empêché d'exécuter cette pensée. Mais votre modestie vous fait redouter l'accueil que nous réservons aux « Murmures du Cœur ». Rassurez vous.

Bien que toute l'harmonie de vos strophes ne puisse subsister dans une traduction, nous sommes charmés d'abord par l'art discret, évocateur, émouvant avec lequel vous traitez les thèmes éternels de la poésie.

Vous sentez profondément la beauté de la nature. Vous nous montrez l'Aurore voilée de crêpes lilas, les cheveux endiamantés par la rosée; le laboureur qu'encourage le grisolement de l'alouette; la forêt silencieuse, où les herbes ondulent; les embrassements des arbres, secoués par la tempête; la clarté éloquente de la lune; les boombements de la cloche ridant l'air vespéral; les sources et la brise douce. Les couleurs, les parfums, les formes, les harmonies vous enivrent. Vous n'êtes pas indifférent aux scènes familières. Vous voyez, à la lueur d'une bougie, les ombres molles se mouvoir sur les murs. Vous êtes plein d'amour et de pitié. Il vous souvient avec attendrissement des berceuses, que vous

murmurait votre Mère. Vous avez goûté les extases de l'amour. Vous plaignez un enfant muet ; vous plaignez les exilés. La beauté tragique des ruines vous touche. Vous songez à la mort, aux tombes sur lesquelles on met de l'encens.

Enfin, et c'est par là que je veux terminer ce mot liminaire, si les « **Murmures du Cœur** » nous enchantent par leurs qualités poétiques, nous sommes heureux d'y retrouver maint souvenir de votre noble et malheureuse patrie, de ses vieilles légendes, de sa confiance obstinée dans l'avenir, malgré les douleurs présentes

Cette mère arménienne, que vous nous montrez dans sa chaumière désolée, sous un toit que le « logh » n'aplanit plus, près d'un tonir rempli de cailloux pourrait dire ces vers de Saint Nersès Schnorhali

Չորս նրբակից ինձ հրաշքով
Երբեք իմաց ինձ հոգով :*)

et pourtant elle espère voir des jours meilleurs, elle sait que « l'ombre est ombre et restera toujours telle ».

Tout cela est de la belle et bonne poésie et nous fait désirer vivement le second recueil, que vous nous promettez.

Croyez, cher monsieur et ami, à mes sentiments les plus sympathiques.

PAUL DESFEUILLES

Paris, ce 4 Juin 1915.

*) Ce qui signifie « Venez mêler vos pleurs à ceux que je répands sur mes enfants exterminés. »

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

1909 ի ամառնային գեղեցիկ մի երեկոյ էր. ժամ իննի միջոցին, աշխատասենեակիս մէջ առանձնացած, սեղանիս վրայ կը բաժնայի և շրջապատուած խոր ու տալանորիչ լռութիւնով, ջուր կուրծքի աշխատանքիս համարած թղթերիս բարդը: Մոմի աղօտ մի լոյս էր լուսաւորում ինձ. լոյս՝ որ ամենից նախադաս համարում եմ, երբ աշխարհիս տարօրինակ բաներին վերայ խորհրդածելու վայրկեանն է ինձ համար:

Ամենից առաջ դատում և կարգաւորում էի ընտանիքի անդամներից և մանաւանդ գործով սիրած իմ բարեկամներից ստացած նամակները: Սա շատ բնական էր նրան համար, որ չնայած դեռատի տարիքին և շատ տխուր փորձերից ետք՝ դալիս էր վերջապէս այն եղբակացութեան, թէ պէտք էր հազարով մարդ ձանաչել և մինը միայն ընտրել իբր անձնուէր և անշահախնդիր բարեկամ՝ բառիս ճիշդ և հնազոյն իմաստով:

Ժամանակ առ ժամանակ անցագործէն կարդում էի մի քանիսն այս նամակներից, որոն խնամքով դետեղում էի դարձեալ իրանց պահպանանքով: Ընդհակառակն անխնայ խզում էի բոլոր նրանք, որոնցից ոչ մի յիշողութիւն չէի ուզում պահել՝ իբր ցաւալի բարեկամութեան յուշարարներ:

Թղթերիս շարքում կային և երեք մեծադիր պահպաններ, որոնք պարունակում էին բազմաթիւ ոտանաւոր գրութիւններս: զորս առանձին դրած էի, յետոյ մի քանի վայրկեանով զբաղելու համար:

AVANT-PROPOS

Nous étions en 1909. Un beau soir d'été vers neuf heures, retiré dans ma chambre de travail, penché sur ma table et éclairé faiblement par la lumière d'une bougie, lumière que je préfère à toute autre, quand c'est le moment pour moi de faire des réflexions sur les choses étranges de ce monde, entouré d'un silence profond et imposant, j'étais occupé à trier le tas de mes papiers que je croyais alors trop embarrassant.

Tout d'abord, j'éliminais et j'arrangeais soigneusement les lettres de famille et surtout celles des amis que je chérissais. C'était très naturel pour celui qui, malgré son jeune âge et après tant de tristes épreuves, venait de se convaincre qu'il fallait connaître des milliers de personnes pour n'en prendre qu'une seule pour ami dévoué, désintéressé et enfin ami dans le vrai et antique sens de ce mot.

De temps à autre je relisais avec avidité quelques unes de ces lettres que je repliais et remettais ensuite soigneusement dans leur enveloppes. Par contre je déchirais impitoyablement toutes celles dont je ne voulais garder aucun souvenir, parce qu'elles m'auraient rappelé plus tard de tristes amitiés.

Parmi mes papiers il y avait aussi trois grandes

Յառով խոստովանում էմ՝ աշտուղ, թէ իմ պատանեկու-
թիւնից ի վեր անդիմադրելի ցանկութիւն զգում էի մի ո՛ր և է
տալաւորութեան տակ՝ ոտանաւոր զրելու. բայց իմ գոհացումը
գտնելէ վերջ զանոնք ոչնչացնում էի եթէ ոչ անմիջապէս զոնէ
մի ժամանակ յետոյ:

Թէպէտ լաւ չեմ յիշում, թէ յիշածս պահաբանների պա-
րունակութիւնը ինչպէս չէի փճացրել, բայց վայրկեանը հասած
և առիթն էլ շատ յարմար դասելով՝ որոշեցի այդ անպէտք
թղթերից էլ ազատուել: Եւ այնինչ գործադրում էի իմ որոշումը
և պատուաւորները դիմում՝ Հայրա, որ զբացի մի սենեակում
աշխատում էր, լսեց աղմուկս. հետաքրքրութիւնից և ան-
համբերութիւնից մղուած, ինչպէս ինձ տապ, միջին դուռը
բացաւ և շատաւեց գալ ինձ մօտ: Նա շատ զարմացաւ թղթերի
խառնակ կոյտը տեսնելով և յօնքերը պռստած հարցուց ինձ
թէ ինչ եմ՝ անում:

— Ոչինչ, Հայր, պատասխանեցի՝ դարձեալ շարունակելով
իմ գործը. անպէտ թղթեր... նամակներ... ինչ գլխոնամ:

— Ինչպէս թէ անպէտ թղթեր, ինչ նամակներ, յարեց և
ձեռնիցս բռնելով՝ մի քիչ հեգնական և ցաւած շեշտով —
որովհետեւ ինձ միշտ խրատել էր երբեք չպառուել այնպիսի
թղթեր, որոք կարող էին պէտք լինել մի օր — հարցուց ինձ,
թէ հնարաւոր էր որ ինք մօտից քննէր այն թղթերը, զորս
ես անպէտ համարում էի:

— Անշուշտ, Հայր, պատասխանեցի, շարադասած նամակ-
ների ծրարը իրան տալով:

— Ո՛չ, ո՛չ, ասաց մերժելով, պատասուածքներին տեսնել
ուզում եմ:

Ապա թղթերի դէպի վերայից մի քանի կտորներ վերցուց,
իրարու մօտեցուց և հնար եղած չափով կցկցելով և լոյսին

enveloppes qui contenaient de nombreux vers que
j'avais mis de côté, les jugeant inutiles, et dont je
voulais m'occuper après, quelques minutes seule-
ment.

J'ai le vif regret d'avouer ici-même que depuis
ma première jeunesse je sentais un désir irrésistible
de faire des vers chaque fois que je me trouvais
touché et influencé par un événement quelconque,
mais qu'une fois ma satisfaction trouvée je les déchirais,
sinon aussitôt, du moins après quelques temps.

Cependant je ne me rappelle pas bien comment
le contenu des trois enveloppes dont je parle avait
pu, lui, échapper à la destruction. Par conséquent
le moment arrivé et l'occasion me semblant propice
je résolus de me débarrasser de ces feuilles inutiles.

Alors, pendant que j'exécutais ce travail et
que je grossissais petit à petit le tas de déchirures,
mon père, qui travaillait, lui aussi dans une chambre
contiguë, entendit le bruit de déchirure.

Enfin, par curiosité et par impatience comme il
me l'a dit, il ouvrit brusquement la porte du milieu
et vint en hâte près de moi. Très étonné de voir
le tas difforme des papiers déchirés il me demanda
les sourcils froncés ce que j'étais en train de faire.

— Rien, mon Père, des paperasses... des lettres
... est-ce que je sais? lui répondis-je, tout en con-
tinuant.

— Comment des paperasses? Quelle sorte de
lettres? me repliqua-t-il et en retenant mon bras
il me demanda d'un ton ironique et fâché — car il
m'avait toujours conseillé de ne jamais déchirer des

մօտ բռնելով՝ ջանաց կարդալ անընթեռնելի գրչադրերս:

— Ահ... բացադանչեց նա, ոտանաւորների բեկորները կարդալէ վերջ. ինչո՞ւ ես պատուում, ինչ- խելառութիւն է փճացնել սրանք. ո՞ր տեղից են. ո՞վ է գրել այս բանաստեղծութիւնները...:

— Սրանք... ես եմ գրել, Հայր, չեմ իմանում թէ երբ գրի առել եմ. բայց բաւականի խորհրդածելէ վերջ աւելի լաւ համարեցի սրանցից մաքրել թղթադարանս, պատասխանեցի:

— Էլ ինչ նոր բան... ինչ պատճառով այդ գեղեցիկ որոշումը տուիք, հարցուց:

— Պատճառն ես հարցնում... դա շատ պարզ է. որովհետեւ ես բոլորովին համակարծիք եմ նրանց, որոնք ասում են, թէ միմիայն հիւանդ, խենթ և աղքատ եղողների գործ է բանաստեղծել:

— Հիւանդի՞ խելք, առաց, խելք ասածդ էլ այդպէս կը լինի... բայց հաւատ՞, տղաս, դու հաղար անգամ աւելի սիրելի ես քո խելառութեան՝ քան թէ քո խելացութեան բողբոջներում, ինչպէս այժմ: Հետեւաբար խորհուրդ եմ տալիս քեզ, բայց թողել այդ որոշումդ և պահել այս ոտանաւորներդ և կազմաւորել պատուածներդ էլ. յետոյ քեզ պիտի ասեմ ինչ անելիքդ:

Առանց մանրամասնելու խօսակցութեան յետագայ մասերը, դիւրին է հասկնալ, թէ որոշեցի այս բանաստեղծութիւնները մի գրքոյկի մէջ հաւաքել: Թէպէտ ուղեցի այդ աշխատանքի մի մասը միայն Պալքանների մէջ գտնուած միջոցին կատարել. սակայն 1912ի պատերազմը վերայ հասնելով ամէն ինչ աւերեց ու քամուն տուաւ:

papiers dont je pouvais avoir besoin un jour — s'il lui était permis d'examiner de plus près ce que j'appelais paperasse inutile.

— Mais... parfaitement ! mon Père, lui ai-je dit en lui tendant le paquet de ces lettres que j'avais mises de côté.

— Non ! non ! îme répondit-il avec un geste de refus, je veux voir le tas de déchirures.

Sur ce, il releva quelques petits fragments de papiers déchirés qu'il tâcha de rapprocher et d'ajuster le plus soigneusement possible et en les portant près de la lumière il essaya de déchiffrer mes griffonages.

— Ah !... s'exclama-t-il, après avoir lu plusieurs fragments de mes vers, pourquoi les déchires-tu ? Quelle folie de détruire ces vers ? D'où viennent-ils ? De qui sont ces poésies ?..

— Ces vers ?.. Ils sont de moi, mon Père, lui ai-je répondu. Je ne sais pas quand je les ai écrits mais réflexion faite j'ai jugé meilleur d'en débarrasser mon tiroir.

— Et quoi encore ? Pour quelle raison as-tu pris cette belle décision ?

— La raison ?.. Mais c'est très simple ! C'est que je suis absolument de l'avis de ceux qui disent que ce ne sont que les malades, les fous et les pauvres qui font des poésies.

— Oh ! Je suis ravi de cette pensée, c'est plus que parfait ! Mais crois moi bien, mon enfant, tu es mille fois plus aimable dans les moments de ta folie que dans ceux de ta sagesse, comme à présent. Je

Վերջապէս, եթէ փափաքեցայ անցեալի ճրագիրս ուրիշ մի շարք բանաստեղծութիւններով իրագործել՝ դն իմ Հայքիկիս հաճոյք պատճառելու համար է. և իմ սիրելի ընթերցողներս է անում դատել, թէ երկուքիցս ո՞վ իրաւունք ունէր:

Պարտք եմ դրում աւելցնել նաեւ, թէ, եթէ այս բանաստեղծութիւնները հաւատարմօրէն ֆրանսերէնի թարգմանելու զօգուար գործին ձեռնարկեցի, այդ էլ իմ ֆրանսացի բաղմամբ բարեկամներուս ցանկութեանը զոհացում տալու համար է, քովհետեւ նրանք միշտ հարցնում էին ինձ բանաստեղծութիւններին նիւթը: Յուսով եմ ուրեմն, թէ ինձ հանդէպ ներողամիտ պիտի լինին, և ես խոստանում եմ նրանց հետզհետէ թարգմանել նաեւ միւսները՝ մի երկրորդ գրքոյկով հրատարակելու համար:

ՀԱՅԿ-ԱՐԱՄ ԲԻՊԱՐԵԱՆ

(ՍՐՁՈՒԿԵՆՑ)

4 Ապրիլ 1915

Փարիզ

te conseille donc de renoncer à ta décision, de conserver ces vers et de refaire aussi ceux que tu viens de déchirer, je te dirai ensuite ce que tu vas en faire.

Sans entrer dans les détails de la conversation qui s'en suivit, il va de soi que je résolus de publier ces vers en une brochure. Je pensais le faire en partie pendant mon séjour dans les Balkans. La guerre de 1912 survint et me trouvant sur le passage même des armées ennemies je fus ruiné de fond en comble.

Bref, si j'ai voulu réaliser ce projet, c'est tout simplement pour faire plaisir à mon Père et c'est à mes chers lecteurs de nous dire, si c'est mon Père ou bien moi qui avons raison.

Je dois ajouter aussi que malgré les difficultés, trop connues pour que je ne les mentionne ici, si j'ai fait tout mon possible pour les traduire en français tout en restant fidèle au texte original c'est pour satisfaire le désir de mes nombreux amis Français qui me demandaient souvent les sujets de mes poésies. J'ai le ferme espoir qu'ils seront indulgents à mon égard et je leur promets de traduire au fur et à mesure mes autres poésies pour les grouper aussi dans une deuxième brochure.

Haïg-Aram KIBARIAN-D'ARTCHOUGUENTZ

Paris, ce 4 Avril 1915

ՀՈՂԱԿՈՅՏԸ

Մուկերից անդին, լեռների յայնկոյս
Մի գերեզման կայ լռիկ ու անյոյս.
Իբրեւ պահապան հողակոյտը կայ
Եւ մի ուռենի որ դաշն կը խոկայ:

Երբ մանուկ էի, հաղիւ եօթն տարու,
Աչքերս սովորեցին իմ կեանքը լալու,
Փոխան տանելու զիս մի ծաղկաստան՝
Յոյց տունն դուռը գերեզմանատան:

Այնտեղ կըբեցայ և շատ լացեցի,
Հողն համբուրեցի և կողկողեցի.
Մի կոյժ ջուր տարի և իմ եղունգով
Փոսեր փորեցի, լցեցի խունկով:

Հաղար քար զրի և հաղար ծաղիկ,
Բարձրացրի զլիսն խաչը խաղաղիկ.
Մի տատրակ այնտեղ ես գովեման զրի,
Որ լայ վուվուկէ ինձպէս, չղաղրի:

Անտուն ու անտէր ես թափառում եմ,
Խոր ձմեռներում ցուրտից սառում եմ.
Աշխարհում մնալիկ, ոչ մի բան չունիմ
Բայց բաւ է որ քո գերեզմանն ունիմ:

LA TOMBE

Au-delà des mers, au pays d'outremont,
il est une tombe muette et sans espoir,
que garde seul un tertre;
un saule médite auprès.

Lorsque j'étais enfant, lorsque j'avais sept ans,
mes yeux apprirent à déplorer la vie;
car, au lieu de me conduire en des jardins fleuris
on me montra la porte d'un cimetière.

Là, penché sur la terre, j'ai beaucoup pleuré,
j'ai baisé la terre et j'ai gémì longuement,
j'y ai porté une cruche d'eau et de mes ongles
j'ai creusé des trous pour les remplir d'encens.

Je l'ai couvert de mille pierres et de mille fleurs
en dressant au chevet la Croix de Paix,
j'y ai niché une colombe au triste chant
pour pleurer comme moi, sans cesse.

J'erre sans maison et sans parent
durant les hivers rudes qui me gèlent
je n'ai rien, ma Mère, sur cette terre
mais il me suffit d'avoir ce coin de terre.

1465-84

ՄԱՅՐԻԿ.

Պէտք նորածին մի մանուկ՝
 Օրօրանիս շուրջ կարմրուկ
 Վարդեր ծաղիկ ցանեցիր,
 Դու մեզմ' ձայնով երգելով.
 Եւ քու հիւսած օրօրներ
 Միրտս բարեք լեցուցին.
 Եւ ես զգալ սովորեցի:

Եւ երբեք իմ' ականջներ
 Նրանց նման մեղանուշ
 Զլսեցին երգ անուշ.
 Եւ ես երգը սիրեցի:

Դու սլահալան հրեշտակներ
 Գլխիս վերեւ կանչեցիր.
 Վճիտ սրտիդ աղբիւրից
 Մէքդ ու գորովդ մայրական
 Կաթիլ-կաթիլ ծորեցիր
 Իմ' հոգու մէջ մանկական.
 Եւ ես սիրել սովորեցի:

Ժպիտ տուիր թաքմ' աչտերիս,
 Յուրճ՝ անմեղուկ աչքերիս.
 Քո հսկումով անդեհեր
 Վէս ծակատու օծեցիր:

MA MÈRE!

J'étais encore un nouveau-né
 lorsqu'en chantant d'une voix douce,
 tu répandis autour de mon
 berceau des roses et des fleurs.
 Et l'harmonie de tes berceuses
 emplit mon cœur de bonté
 et moi, j'appris, ainsi, à sentir.

Et mes oreilles n'entendirent
 jamais chansons aussi douces
 et aussi mélodieuses,
 ainsi, j'appris à aimer le chant.

Tu appelas à mon chevet
 le corps des anges gardiens,
 tu égouttas dans ma petite âme,
 de la source pure de ton cœur,
 ton amour et ta tendresse
 et moi, ainsi, j'appris à aimer.

Tu donnas à mes joues fraîches
 le sourire en même temps que l'éclat
 à mes yeux d'innocent.

Ta vigilance intrépide
 consacra mon front tout fier.

Խանդավառանքդ անսահման
Թռիչք տուաւ իմ հոգուն.
Իսկ համբոյրդ փափկաշուրթն
Յոյզեր ծնաւ իմ սրտում:

Բայց երբ տեսայ թէ ուչքերդ
Բոլոր այտերդ ցօղում են
Եւ շրթունքներդ դողդոջում,
Ես քեզ հետ լալ սովորեցի:

Իսկ երբ քո նուրբ մատներով
Իմ արցունքներ սրբեցիր
Եւ քո մարմար ստիւքից
Հալալ կաթդ ջամբեցիր,
Ես քո գութը ծծեցի:

Ton affection immense
donna l'élan à mon âme.

Et les baisers de tes lèvres
en moi firent naître l'émotion.
Mais en voyant tes yeux
arroser tes joues rondes
et tes lèvres trembler
j'appris à pleurer avec toi.

Et quand avec tes doigts fins
tu essuyas mes larmes
en m'allaitant de tes seins blancs
j'ai sucé toute ta pitié.

ՊԱՆԴՈՒՆՑ ՈՒԼԵՏԱԻՈՐՆԵՐԸ

Ե՛կ, ձեռք տանենք խոնջած ցուպը պանդուխտի
Դնանք դարձեալ մեր հայրենի տան ուխտի.
Գնանք, քայլիկ, մոխիրները քրքրւոյնք,
Բաւ է խեղճան սուղ ու զրկանք մենք կրենք:

Ոսկեձեղուն սենեակների փոխանակ,
Կեանքը դուցէ մեզ հետ անում է հանաք,
Տեսնելու ենք խոժոռ, թանձր աւերակ.
Հաւատն ցաւից պիտի պալթի մեր երակ:

Մեր ծննդեան մտուրքը կայ հողի տակ.
Օրօրանն՝ ուր մշմշեցինք քօղի տակ.
Տան թոնիրը սեւ մոխիրով լցուած է,
Ալիշ, պտուկ և խաչերկաթ կորած է:

Քաղէ, քաղէ, իրիկնամուտ հեռու չէ.
Դնանք՝ ուր մեզ դիժ կարօտը կը կանչէ.
Լուենք այնտեղ, կանգնենք իրար դէմ՝ դիմաց
Ու սեւեռենք աչքեր՝ գետնին անխմաց:

Առնենք մեր տան խոյւ աւերակ կողերից
Բուռ մը մոխիր, մի բուռ փխուր հողերից
Դու անմեղի արցունքներով սղոյէ
Մամուռները. իմ սիրտս էլ չի ցօղէ:

Տուր, դողդոջուն ձեռքով բռնեմք քո ձեռներ,
Լուռ թող միան ձոր ու բլուր և լեռներ,
Յորդած սրտով «ճէլէլ»-ը փոխանք,
Որ մեր բոյնի մոխիրները դէթ տեսանք:

Les Pèlerins émigrés

Viens ! prenons la houlette courbée de l'émigré
pour aller en pèlerinage à notre maison paternelle.
Allons y ! Ma sœur, pour remuer les cendres
c'est assez de porter tant de deuil et tant de privations.

Sur l'emplacement des chambres à plafond doré
— peut-être la vie se joue-t-elle de nous —
nous ne verrons que des amas de ruines.
Crois-tu pas que nos veines éclateront de douleur ?

Là sous le sol est la crèche où nous naquîmes,
le berceau où nous sommeillâmes sous un voile.
Le *tonir* (*) est rempli de cendre noire,
la pelle, la marmite et le trépied sont ensevelis

Marche, marche, le crépuscule approche.
Allons où notre désir passionné nous appelle.

(*) Dans la plupart des pays d'Orient et spécialement dans les
maisons en Arménie on rencontre près de la cheminée à large
ouverture, au niveau du parterre une sorte de grand bassin de
terre cuite à parois lisses, légèrement en forme d'un tronc de
cône renversé, étroitement ajusté dans la terre, muni à sa partie
inférieure d'un tuyau également de terre placé obliquement et
servant au tirage, que l'on appelle « Tonir » [tandour]. C'est
dans ce tonir que les arméniens cuissent les repas et un pain
spécial très savoureux et très hygiénique.

ԱՆՏԱՌԱՊԱՀԻ ԱՍՏՂԻԿԸ

Աստղիկ մը կայ աստղերից բեր,
 Առանկից քնքուշ և լուսափայլուն,
 Որ երկնքի կապոյտի մէջ
 Պարում է՝ ինչ հողի մ'անշէջ:

Երբ խաւարն է գրկում հոգիս,
 Երբ վշտերը տիրում սրտիս,
 Աստղիկ մը կայ աստղերից վեր,
 Որից յոյսի վճիռ չկ'թեր՝

Շիթաքարի շիթերի պէս,
 Պաթկթում են յուշիկ պէս-պէս
 Եւ իմ հոգու դատարկ ափում
 Պաթկնեն են բերեղանում:

Երբ սեւաւոր գիշերներում
 Դողդոջ իմ մոմ յուշիկ լիզում
 Է ափերը աշտանակին
 Գիտեմ վերեն իմ հիւղակին

Աստղիկ մը կայ աստղերից վեր
 Չէ մրափում, հսկում է դեռ:
 Եւ երբ մի օր ամպեր կուտին
 Հիւղակս էլ փչի տակ կարկուտին

Եւ շանթերի լայն արցակներ
 Մոխրացնեն ինձ, անտառներ,
 Հեղեղները քարշեն տանեն,
 Քարի վերայ քար չթողնեն՝

L'ETOILE DU GARDE FORESTIER

Il est une étoile parmi les milliers d'étoiles
 plus tendre que la lune et lumineuse
 qui vit dans le bleu d'azur
 comme une âme immortelle.

Quand l'obscurité saisit mon âme,
 quand les souffrances dominent mon cœur,
 il est une étoile par dessus toutes les étoiles
 de laquelle de pures gouttes d'espérance

comme les stalactites
 s'égouttent lentement, d'une couleur splendide,
 et sur les bords de mon âme vide
 ces gouttes limpides se cristallisent.

Dans les nuits très sombres
 quand ma bougie tremblante lèche lentement
 les bords du bougeoir,
 je sais que sur ma cabane

il est une étoile au-dessus des étoiles
 qui ne sommeille pas et veille encore.
 Et le jour où les nuages vont s'amonceler
 et où ma cabane sera ruinée par la grêle,

Աստղիկ մը կայ աստղերից վեր,
 Իմ անվեհեր յոյսերից վեր,
 Որ անհունի մէջ ապրելիս
 Կը սլոհսանէ ածիւններս:

* * *

Բայց թէ մի օր, ախ, խաղաղիկ
 Շիջանիս և դու, իմ աստղիկ,
 Միշտ յիշէ թէ մի աստղիկ էլ
 Քո հոգու վեր կը սլալայ.
 Ամեն աստղ էլ իր աստղն ունի:

où les gros amas de foudres
 me réduiront avec la forêt en cendre,
 où les torrents, ne laissant pierre sur pierre
 emporteront tout avec eux,

il est une étoile au-dessus des étoiles
 plus haut même que mes espérances intrépides,
 qui vivant encore dans l'infini,
 contempera mes cendres.

Ah ! Quand tu t'éteindras un jour,
 mon étoile, lentement, à ton tour,
 souviens-toi toujours qu'une étoile
 brillera aussi sur ton âme,
 car, chaque étoile a son étoile.

ՎՍԵՍ ԵՐԴՈՒՄԸ

Բարձրագույն իբր մայրի՝

Ծովափի գորշ մի ժայռի

Քիւլ տակը երկիւղած

Երդում տուիր աղն ու հաց:

Մութը եղաւ քօղ, բեհեղ՝

Քնքոյշ մարմնոյդ, դեմքիդ հեղ,

Ժայռի ծերպը ժամատուն՝

Աստղեր եղան ջահ փայլուն:

Գլուխս արի մի բուրվառ,

Մտքերս եղան հուրը վառ,

Սիրտս իբրեւ խունկ դրի,

Քո առաջ ես ծունկ դրի:

Զով դեմքիւնդ հեղաշունչ,

Սիրատունջիկ ծաղկանց շունչ,

Ալեակները վետկետող,

Լուսնի փայլը աւետող,

Ներշնչեցին քնարիս՝

Վսեմ սերը իմ եարիս.

Լուեց սիւքը, լուեց հով,

Դադրեց ալիք, լուեց ծով,

Եւ լուսինը գաղաճապահ,

Ամպի տակը մտաւ սլահ,

Ժայռերը լուռ կանգնեցին,

Մեր երազներն ասլերեցին....

LE SERMENT SUBLIME

Sous l'auvent d'une roche grise

haute comme un cèdre,

sur la plage tu m'a juré

pieusement le sol et le pain.

L'obscurité servit de voile et de mousseline

à ton visage doux et à ton corps tendre ;

la fente de la roche forma la chapelle ;

les étoiles en furent le lustre brillant.

Mes pensées furent le feu ardent

qui dans ma tête pareille à un encensoir

a brûlé, pour encens, mon cœur

et je me suis agenouillé devant toi.

Le souffle doux du zéphyr,

le parfum des fleurs amoureuses,

les doux flots ondoyants

et la lueur éloquente de la lune

inspirèrent à ma lyre

l'amour sublime de ma bien-aimée.

La brise tomba, le vent se tut,

les ondes se calmèrent et la mer s'arrêta

et la lune qui garde tout secret

se voila derrière les nuages.

Les roches matérialisèrent le silence

et nos rêves s'accomplirent.

ՎԱՐՈՒՑԱՆ

Շողն է ընկել ճրմակին,
 Ցողը՝ դալար արտերին.
 Փայլը վճիտ կապույտին
 Քունն է առել մշակին:

Գողտրիկ դալալ արտոյտին,
 Զուարթ երգիչ գութանին,
 Մասնակցում է թանկագին
 Տէր մշակի աղօթքին:

Վարէ մշակ, քեզ մատաղ,
 Վարէ, եղներ քո մատաղ.
 Մի մոռանար ասել տաղ
 Եղներ սիրում են քո խաղ:

Փայլուն խոփը արօրիդ
 Պատառում է արտերիդ.
 Նայիր շուտով է... ետիդ
 Յանքն հասել է մաճկալիդ:

Շտապիր, շուտ, շտապիր,
 Քո գօտին էլ պինդ կապիր,
 Հունտեր տալինով շուտ ծածկիր
 Արեն իր տեղ չի կանգնիր:

LE LABOUR ET LA SEMENCE

Les rais du soleil emplissent la vallée.
 La rosée couvre les champs.
 L'éclat de l'azur

a arraché le laboureur au sommeil.

Le grisolement joli de l'alouette
 accompagne le travail du laboureur
 et sa prière matinale
 auguste.

Labour ! maître, que je te sois sacrifié !
 Conduis tes jeunes bœufs,
 n'oublie pas de chanter en même temps,
 car ils aiment bien tes chants.

Le soc brillant de ta charrue
 déchire ardemment tes champs,
 regarde une fois... hé ! derrière toi
 la semence va surprendre le laboureur.

Dépêche toi ! dépêche toi ! vite !
 Serre bien aussi ta ceinture !
 Couvre vite à la herse ta semence !
 Le soleil ne reste pas à sa place.

ՍԻՐՈՅ ՏԱՆԱՐԸ

Երբ ես ու դու սիրոյ երգը հիւսեցինք,
Վճիտ սրտի զոյգ համբոյրներ դրոշմեցինք,
Յիշում ես որ լանջդ դրած իմ լանջին՝
Մենք ապրեցինք քաղցր կեանքը անուրջին:

Քչո՛ւ ժամանակ չկար աշխարհ ինձ համար,
Ձեռնք նայում մենք տառադրեփն անհամար,
Լուսնակս էիր, արեւդ էի կենսատու,
Ովկէանդ էի, սիրոյ տաճարն էիդ դու:

Ելովքի տեղ « սէր » էինք մենք փսփում,
Ենկի տեղ էլ մենք միմեանց հաստաում:
Խաչի փոխան անբժ յայտեք հաւատով
Ծածկում էինք համբոյրներով. դու լոյցով՝

Նրա զրկում, որ քեզ նայում էր հիացրով
Նրզում էիր, քնարդ քեզ հետ ձայնելով,
Մի մեղեդի քո տեսիլքում, թէ մեր կեանք
Առանց սիրոյ կը լինէր խի մի սրտաբան:

Եւ լիշում ես, որ պաշտանքի աչք ժամին
Նարկյ յայեր, նարկյ տրցանք խառնուեցին.
« Եկ, սուսիր, լսե՛ք ու երգե՛ք անբաժան,
Մեր սրտերում զոյգ է ձգիւ մահ՝ դաժան »:

LE TEMPLE D'AMOUR

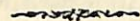
Au moment où nous harmonisâmes le chant d'amour
et posâmes les baisers de deux cœurs purs
te souvient-il de ton sein effleurant ma poitrine?
nous vécûmes la douce vie des rêves.

Pour moi alors le monde n'existait plus,
nous ne regardions pas les étoiles innombrables.
Tu étais ma lune, j'étais ton soleil,
j'étais ton océan, tu étais le temple d'Amour

où pour prières c'est l'amour que nous murmurions,
pour encens nous aspirions nos haleines,
pour croix nous couvrons avec foi nos joues
de baisers, ton cœur en émoi.

et dans les bras de celui qui t'admirait
toi, te faisant accompagner de ta lyre,
tu chantais comme en songe, une mélodie
et tu disais que, sans amour, la vie ne serait
qu'un leurre.

Et te souvient-il qu'à cette heure d'adoration
se mêlèrent encore les larmes et les émotions?
« Viens, m'as-tu dit, chantons et pleurons ensemble
car à l'approche de la mort nos cœurs tremblent. »

ԱՌԵՐԱԿՆԵՐԻ ԿՈՉՆԱԿԸ

Հնչիր, դու կոչնակ ժանգուած, մահագոյժ,
Խարխուլ ժամատան ձակտին կռացած,
Ղօղանջիր, ցաւը՝ վիշտը ծովացած,
Հնչիր, ղօղանջիր, ժամը չէ դեռ ուշ:

Կուրացած բուեր՝ այդտեղ դարերով
Քարերի վերայ աղի վուշեցին,
Կռունկներ շարքով անցան գնացին,
Խապրիկի փոխան՝ սեւ սուգ թափելով:

Կանաչ մամուռներ շարք-շարք ծլեցին,
Հողակոյտերին պատանք լինելով.
Արեւելքն իբրեւ խաչքար կանգնելով՝
Ասադերն ու լուսին լռիկ լացեցին...:

Հիւսիս գերեզման, հարաւ գերեզման...
Հնչիր ու սլառմի՛ր դու երկաթ գուժկան,
Թէ հազար քաջեր նահատակ ընկան
Աշխարհադաշտի դաշտում՝ անսահման:

Թէ գերեզմանի ցուրտ քարերի տեղ
Հազարով մայրեր ցաւից քարացան,
Այսպէս կռացած վրէժներ դարձան,
Իբրեւ յուշարձան տանջանքին ահեղ:

Հնչիր, դու՛ կոչնակ ժանգուած, մահագոյժ,
Խարխուլ ժամատան ձակտին կռացած,
Ղօղանջիր ցաւը՝ վիշտը ծովացած,
Հնչիր, ղօղանջիր, ժամը չէ դեռ ուշ:

LA CLOCHE DES RUINES D'ARMÉNIE

Sonne ! ô cloche rouillée, Annonciatrice de mort,
suspendue de guingois contre le porche de l'église
croulante,
tinte la douleur et la souffrance devenues comme une
mer,
sonne ! Tinte ! l'heure n'est pas encore très tardive.

Les hibous aveuglés, là, sur les pierres
pendant des siècles firent entendre leurs hôlements
amers,
les Grues par bandes vinrent et s'en volèrent
en répandant du deuil au lieu de bonnes nouvelles.

Les mousses vertes poussèrent en abondance
pour servir de vêtements aux tombes,
il n'y eut que le ciel oriental pour croix funéraire,
et les étoiles et la lune pleurèrent.

Des tombes dans le nord !.. Des tombes dans le sud !
Sonne et raconte, ô toi, pleureuse de fer,
que des milliers de héros tombèrent en martyrs
sur la plaine immense d'Achkaradacht (*).

(*) Belle plaine très productive et très peuplée s'étendant
au sud-ouest de Nicopolis, appelé Karahissar (Petite Arménie)

Que, au lieu de la pierre froide du tombeau
des milliers de mères furent pétrifiées de leur douleur,
et penchées sur la terre représentèrent la vengeance
à la mémoire de la terrible souffrance.

Sonne ! ô cloche rouillée, Annonciatrice de mort
suspendue de guingois contre le porche de l'église
croulante,
tinte la douleur et la souffrance devenues comme une
mer.
sonne ! Tinte ! l'heure n'est pas encore très tardive.

qui fut dévastée et rougie par le sang innocent de 1050 martyrs
Arméniens pendant les terribles massacres d'Arménie ordonné
par le sultan rouge Abdul-Hamid.

ԾԱՂԿԱՔԱՂ

Արագընթաց զեփիրոսներից
 Կանուխ զնա բուրաստանում,
 Թեւեր շինէ շուշաններից,
 Ուր մարգրիտներ են փայլիլում:

Եղբւանուց շինէ այտեր,
 Որ նշան է անմեղութեան,
 Կապուտիկից շինէ աքեր՝
 Վճիտ լինեն երկնաման:

Անթառամից ծամեր հիւսէ,
 Զեփիրոսն այնտեղ թող մրափէ.
 Շրթունքներիդ վարդեր քսէ,
 Որ սոխակն էլ խաբխրէ:

Կեծուկների մէջ պտույտ տուր,
 Քղանցքներով ոսկի փոշին
 Ժողովէ. մարգերն ոտիդ տակ տուր,
 Շնչիր ցօղի թարմ գոլորշին:

Բամբուլներից թարմ կաթ ծծէ,
 Մարմար կուրծքդ թող ուռճանայ.
 Մանիշակն էլ թող չի հեծէ,
 Մարմնոյդ բոյրեր քսել ջանա:

Ճամբիդ վերայ հաղարներով
 « Մի մոռնար ինձ » ես ցանցի
 Ողջ դարունը անդ դատելով,
 Հաւաքեցի ու լացեցի:

LA CUEILLEZZE DES FLEURS

Plus prompt que les zéphyr,
 va dans le jardin couvert de fleurs;
 fais-toi des ailes de lys
 où les perles de la rosée scintillent.

Fais-toi des joues de lilas,
 symbole de l'innocence.
 Fais-toi des yeux de myosotis
 pour qu'ils soient limpides comme les cieux.

Tresse-toi des cheveux d'immortelles,
 que le zéphyr y sommeille !
 Oins tes lèvres de roses
 pour tromper même les rossignols.

Promène-toi dans les renoncules,
 amasse des pans de ta robe le pollen doré,
 effleure les prairies,
 respire la vapeur fraîche de la rosée.

Suce le lait frais des *pampousses* (*)
 que tes seins blancs comme le marbre effleurent,

(*) Plante laiteuse propre à l'Arménie.

Նրանց երբեք չի գրուեցիր,
Ոսկի գաղտնիք մ'էին տալու.
Եղի՛ճ էին կոխտանցիր
Երդուրեցար ինձ ուրանալու:

Ուրացող դ՛ն.....

Ապրեմ-չապրեմ՝ թերթեր քաղէ,
Վերջին գարնան դու մօտեցար.
Բայց սրտումդ նախ գլա թաղէ,
Եշտէն միայն ինձ կամեցար:

et de violettes
aromatise ton corps.

Mais sur ton chemin j'ai planté
des milliers de « Ne m'oubliez pas »,
en y travaillant pendant le printemps
j'ai soupiré et pleuré.

Tu n'as jamais voulu les caresser
ils t'auraient confié un secret doré.
Étaient-ils donc des orties que tu as foulés
sous tes pieds en te jurant de m'oublier?

Oublieuse toi !

.

Effeuille donc les marguerites !
La fin de ton printemps approche
mais enterre moi d'abord en ton cœur
tu n'as voulu pour moi que le triste automne.

ԱՆԿԵՆԴԱՆ ԺԱՅՈՒՆԵՐ

Հովերն են խօսում, հողմերը սուլում,
 Հողն է դղրդում, անտառի զուլում
 Ծառեր փաթաթուած՝ պինդ համբուրում են
 Կրճքերի վերայ, անզուսպ կրքերով:

* *

Հռճւմ են շուտով իրերն աշխարհի,
 Լուում են հողմեր, թուփեր ու կաղնի.
 Նայում են իրար վղերը ծռած՝
 Ողջագուրեւուց կրքերին մարած:

Իսկ անշարժ ժայռեր, բեկորներ քարի
 Անտառի խորը՝ արցունքով աղի,
 Ասես հեծում են, փխրում ու մաշում,
 Որ իրանք երբեք չեն ողջագուրում:

Ինչպէս թուփերը, ծառեր վիթխարի,
 Դրացի խոտեր կանաչ դալարի,
 Որք փոթորկից ետք կրքից պարտասած
 Մեղմ մրափում են հեշտանքից թմրած:

LES ROCHES SANS VIE

Les vents soufflent, par rafales
 la terre est ébranlée, les misérables arbres corp à corps
 dans la forêt, sur leurs poitrines s'embrassent
 avec des passions indomptables...

Tout à coup se taisent les choses de ce monde
 les vents, les arbrisseaux et les chênes.
 Par des baisers ils ont calmé leur folle passion,
 se regardent tous, inclinant leur cous.

Mais les roches immobiles, les morceaux de pierre
 dans le fond de la forêt par des larmes amères,
 dirait-on, souffraient, se réduisant en fragments,
 de ne pouvoir jamais s'embrasser

comme les arbrisseaux, comme les arbres gigantesques
 et l'herbe voisine de la prairie verdoyante
 qui, après l'orage, épuisés par la passion
 sommeillent assoupis par la volupté.

ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ ԶՈՐ

Երբ ես՝ շրջիկ, կթռա քայլով եմ գնում,
 Զորի սեմից, ջրի կողքից բարձրանում,
 Խնայում եմ կոխտեղ աչք դադարիք.
 Բայց քարշում են խրոխտ ժայռերն անառիկ.
 Եւ խորերում որքան լինի դա հեռուն,
 Բսես հզոր ինչ որ մաղնիս կայ թաքուն:

Մտնում է մարդ ականջներին, աչքերին՝
 Ծաղիկների թափշ սնդուս շարքերին՝
 Խորհրդաւոր մի խմբերդի ուշադիր.
 Բայց յոյսերը, տեսքերն միայն միշտ պատիր,
 Օրորում են բարի ճամբորդն վերացած,
 Նրան թողլով դեղեցիկէն զինովյաճ:

Միրուն մի թռչուն,
 Առուակն կարկաչուն,
 Ընդոստ մէկ շաչուն,
 Զեն ասեր «ինչո՞ւ»ն:

Ժայռի փապար,
 Եւ ծաղկանց պար,
 Զունին բարբառ,
 Խօսքի համար:

Հռիփսիմեանց յիշատակին արձագանգ,
 Պողանջելով ինչպէս մի խուլ մահադանգ,
 Ոլորպառոյտ ձորի խորից դուրս գալով,
 Նուիրական ու շատ յուզիչ անցեալով
 Սարսուղեցում է փափկազգայիկ մենաւոր
 Յոյզի մարդուն՝ իր մաքերով բլրաւոր:
 Մինչ լուսնին ծածանչ,
 Առուակին կարկաչ,
 Թարմ խոտը կանոչ,
 Հովում են ձախ աջ:

LA VALLÉE Hripsimantz (*)

Errant, lorsque je remonte à pas hésitant
 le seuil de la vallée suivant le cours d'eau
 c'est avec regret que je piétine les tendres verdure,
 mais les roches impérieuses m'attirent comme si dans
 le fond,
 plus loin, se cachait un aiment puissant.

On tend l'oreille comme à un chœur mystérieux
 en fixant les yeux aux rangs de velour et de satin
 des fleurs,
 mais ce ne sont que les vains espoirs et les apparences
 qui bercent le promeneur ému
 en le laissant à son ivresse de beauté.

Un bel oiseau,
 le ruisseau murmurant,
 un prompt bruit
 ne disent pas « pourquoi ? »

(*) Sous le règne du roi Tiridade d'Arménie à l'époque même où St Grégoire Illuminateur fut jeté dans un puit pour être dévoré par les reptiles, l'Empereur romain Tiogléte voulut se faire chercher une épouse. Des portraitistes et des dessinateurs très capables de reproduire les images exactement d'après la nature parcouraient tout le royaume pour rapporter à l'empereur un image qui lui aurait plu. Ils parvinrent à pénétrer dans un couvent de religieuses où se trouvait des vierges entièrement vouées à l'adoration divine. Après avoir fait le portrait en grandeur naturelle de Hripsimé qui était douée d'une beauté miraculeuse, les portraitistes le firent parvenir à l'Empereur lequel ravi de sa beauté voulut l'épouser. (Acatange. Chapitre de la martyr. des Hripsimantz).

La fente de la roche,
les bandes des fleurs,
n'ont pas de paroles
pour nous l'expliquer.

C'est précisément ! l'écho continu du souvenir
Hripsimiantz
qui comme les tristes tintements sourds d'une cloche
revenant en ondulation du fond de la vallée
fait frémir par son histoire très touchante
l'homme sentimental, solitaire ému par mille pensées.

Pendant que la lune,
les murmures du ruisseau,
l'herbe verdoyante
veillent à droite et à gauche.

Bref, toutes ses séductions, toutes ses promesses et toutes les menaces de persécutions et de tortures ne parvinrent pas de détourner la vierge de son vœu. Alors avec son institutrice et ses camarades elle se réfugia en Arménie pour pratiquer librement leur religion dans les grottes, dans les vallées ou bien sur les montagnes. L'Empereur Tioglète en proie d'une terrible fureur envoya un décret au roi Tiridade d'Arménie, lui disant « L'autocrate Empereur Tioglète à notre cher frère de trône Tiridade salut ! » en le priant instamment et cordialement d'user de tous les moyens en son pouvoir pour faire arrêter la vierge Hripsimé, réfugiée en son royaume et de la lui rendre ensuite. Arrêtée après longtemps dans les grottes de Varak près de Van (Arménie) elle fut martyrisée par le roi Tiridade. Sur sa tombe et sur celle de son institutrice deux églises furent élevées.

Le roi Tiridade pensant plutôt à lui qu'à l'Empereur Tioglète, trouva, malgré ses nombreuses démarches, la même opposition près de la Sainte Hripsimé.

ԱՌԵՂԾՈՒԱԾ

Ամպերի ծոցում, Հայր Արամադդի
 Երկնային գահին
 Յուրջը անհամար սուրբ ու սրբազան
 Հոգիներ կային.
 Ոմանք աշխարհի ցաւեր տառապանք
 Հոգուց Թափ տուած,
 Չուել էին հոն, ուր տառապողին
 Կանչում էր Աստուած:
 Կային և այնտեղ սխալտակ հոգիներ,
 Որ դեռ աշխարհի
 Ձէին ցանկացած և ապրում էին
 Համերաշխ, արի:
 Երբ արեւծաղին, ուրուրների պէս
 — Սա ինչ առեղծուած —
 Քեզ էին դիտում և քեզ նախանձում
 Հոգի և չաստուած,
 Ես բանն հասկացայ որ այս աշխարհում
 Դիցուհի շատ
 Նման մի էակ չհչում ապրում էր
 Եւ էր արեւշատ.
 Կամով երկրի երջանկութիւնից
 Հրաժարեցայ
 Ձեւը այս աշխարհում քեզ հետ մեռնելու
 Ես յօժարեցայ:

ÉNIGME

Au sein des nuages, autour du trône céleste
 d'Aramazt (*)
 étaient d'innombrable d'esprits saints
 et sacrés
 dont les uns ayant secoué les souffrances de ce monde
 de leur âmes
 s'étaient envolés là où Dieu appelait
 les souffrants.
 Et les autres, des esprits tout chastes
 qui n'ayant point
 envié ce monde, y vivaient encore
 solidairement.
 Quand au lever du soleil — quel énigme ! —
 les esprits et les dieux
 te guettaient comme des écouffes
 et te jalousaient.
 J'ai bien compris que dans ce monde
 une être très ressemblante
 aux déesses, respirait et était
 de longue vie.
 C'est donc volontairement que j'ai renoncé
 au bonheur céleste
 et j'ai consenti à mourir avec toi
 dans ce vain monde.

(*) Père de tous les dieux de l'Arménie païenne.

Եւ Հայրն Արամազդ՝ իմ ցանկութեանը
 Լինելով տեղեակ՝
 Դատաւարտեց ինձ որ զնամ ըմպեմ
 Կեանքի լեղի աղ...:
 Մի օր աղջամուղջն երբ պինդ գրկել էր
 Երկրի լանջը կուռ
 Մի վճիռ գողաց. « Լոյսից դէպ խաւար »:

* *

Ծընայ... իմ կեանքում, մինչեւ հոգեվարք
 Ես քեզ սիրեցի
 Մահն եղաւ ճամբայ ես՝ ճանապարհորդ,
 Քեզ երազեցի:

Ainsi, le père Aramazt s'étant informé
 de mon ardent désir
 me condamna pour aller puiser à la source amère
 de la vie.
 Or, un jour quand le ténèbre avait fermement enlacé
 le flanc de la terre
 une sentence tonna: « De la lumière à l'obscurité ».
 Je naquis... et durant toute ma vie jusqu'à l'agonie
 je t'ai aimé.
 La mort fut le chemin, moi, son voyageur
 et je n'ai rêvé qu'à toi,

ՄՈՌԱՅՈՒՄ

Պարուն էր դեռ.
 Կանաչ փերթեր,
 Ծաղկանց թերթեր
 Էին փլվոթեր
 Բոյրով եթեր:

Օրն էր պայծառ.
 Որպէս ծիծառ.
 Ինձ հպեցար
 Ապա անցար
 Ինձ մոռացար...

* *

Վտակ, աղբիւր,
 Քնքուշ դեփիւռ,
 Յանդերով բեր
 Էլ չեն ինձ դիւր.

Ծաղկանց համբոյր,
 Ծուշանի թոյր,
 Յամբիկի բոյր
 Չունին հրապոյր.

Սէրդ է քնքուշ,
 Աչքերդ են նուշ,
 Դէմքդ է անուշ,
 Բայց սէրդ է փուշ,
 Չտուիր ինձ ուշ:

L'OUBLI

C'était le printemps.
 Les cépales verts,
 et les pétales des fleurs
 s'étaient épanouis
 en parfum éthéré.

Le temps était clair.
 Comme une hirondelle
 tu m'as touché
 et tu t'es éloignée
 et tu m'as oublié...

Les eaux et les sources
 et la brise douce
 et leur échos harmonieux
 ne m'attirent point.

Plus ne me leurrent
 la couleur du lys,
 le parfum du jasmin,
 les baisers des fleurs.

Ton cœur est tendre,
 tes yeux sont deux amandes.
 ton visage est doux,
 mais ton amour ressemble
 à l'épine qui pique,
 car tu n'as pas voulu
 me donner un regard.

ԲԱՂԵՂՆ ՈՒ ԲԱՐՏԻՆ

Մինչ երբ արդեօք մենաւորիկ՝
 Շրջապատուած ջրերով,
 Սպասելու ես այդպէս
 Մի սիրական սիրողի,
 Որ քեզ պաշտէ ցարշալոյս.
 — Հարց եր տալիս եղէզը
 Իր դրացի բարտիին —
 Արծաթագոյն նուրբ բունով,
 Դու ես մատղաշ տարիքով.
 Ինչք զարման կը լինի
 Քո գեղն ու տեսք նազելի
 Եթէ չունիս տակաւին
 Զքեզ սիրող հոգեւին
 Մէկն ու անձը քեզ զոհող...

Ահսոս, բաղեղն ականջ տալով խօսքերին,
 Ուղղուեցաւ դէպ' նորա կուրծք կուսական,
 Դադտագողի սողաց, գնաց փաթաթուեց.
 Քնքուշ կեանքը չքնաղ դեղը վայելեց,
 Բարտին եղաւ սիրուհին, ինք՝ սիրական:

LE LIERRE ET LE PEUPLIER

Jusqu'à quand, si solitaire,
 entouré par les eaux
 dois-tu attendre ainsi
 un amoureux.
 demandait au peuplier
 son voisin le roseau,
 pour qu'il t'adore jusqu'à l'aurore.
 Ton tronc d'argent et sa sveltesse
 accusent ta jeune force.
 A quoi ta beauté
 et ta grâce servent-elles ?
 si tu n'as pas quelqu'un
 t'aimant de tout cœur
 et se sacrifiant pour toi.

Hélas ! le lierre ayant entendu ces paroles
 s'approcha, grimpa à la dérobée et s'entortilla
 autour du sein virginal
 jouit de sa vie et de sa beauté délicieuse
 il fut l'amoureux, le peuplier son amant.

ՋՐՎԷԺԻ ՄՕՏ

Իմ երկինքը մթաղնում է և աստղեր,
 Որք յոյսերիս են պատկեր,
 Հատիկ-հատիկ, ինչպես պրծած տերեւներ,
 Թափթփում են մեկի մէջ:
 Ես զգում եմ իմ մաշումը և զոգում
 Զի անուշ է դեռ ապրել.
 Վաղն, հէնց դարձան, թող դենն զիս սառ հողում
 Էլ ինչ կարող եմ սիրել:
 Եւ վերջապէս իմ հառաչներ անսահման
 Խցում եմ պինդ իմ կրծքում,
 Ճիգ եմ անում, ելնում գալու մի քիչ ման
 Զորի խորոտ այն խորքում:
 Սահում եմ վար, մօտ ջրվեժի մի ահեղ
 Որոտացող, փրփրալից.
 Չափում եմ զայն, խորութիւնը փառահեղ
 Եւ սոսկում եմ թակարդից:

*
* *

Հնա դարնում եմ իմ թեւերը փրփուրին՝
 Ինչպէս մուրճը իր սալին.
 Աղձում եմ որ մարտագոյի վառ հուրին
 Մէջ բարդ ցաւերն իմ հալին:

*
* *

PRÈS DE LA CASCADE

Mon ciel s'assombrit et les étoiles,
 qui sont les images de mes espérances,
 retombent une à une dans l'obscurité
 comme les feuilles arrachées par le vent.
 Je me sens languir et je tremble,
 car il est doux de vivre encore.
 Que bientôt même, au printemps, on m'enterre !
 Mais que peut-on aimer dans la terre ?
 Enfin, je retiens péniblement mes longs soupirs
 dans ma poitrine et je m'efforce
 de me lever et en guise de promenade
 d'aller dans le fond de la belle vallée.
 Je vais en glissant, près d'une cascade,
 terriblement tonnante et écumeuse,
 je mesure la profondeur béante
 et je frémis...

*
* *

Je frappe de mes bras les écumes,
 comme le marteau l'enclume,
 désirant que dans ce combat fou
 toutes mes douleurs soient dégagées.

*
* *

Եզերք ելայ յոգնած, դադրած սառ խորքում՝
 Կիրքը մարած էր ասես,
 Յոգնութիւնն էր իր քողերով զիս ծածկում,
 Երազի մէջ էի ես...
 Զրկեժի վեր ծիրաններ ուսերին
 Մի հրեշտակ ինձ երեւաց,
 « Ես հոգին եմ՝ այս ջրվեժին և Սէրին »
 Ասաց ու էլ չերեւաց։

Enfin, tout las, je revins du fond glacé,
 le feu des passions semblait être éteint.
 C'est la fatigue qui me couvrait de ses voiles,
 j'étais dans mon rêve...
 Sur la cascade, empenné de pourpre
 un ange m'apparut,
 « Je suis l'âme de cette cascade et de l'amour »
 me dit-il et il disparut.

Բ Ն Պ Վ Պ Ո Ւ Մ

Հեռացել է իմ երկինք, մութն է ընկել իմ սրտում,
 Փնշն է ծածկել իմ ծամբան, վշտերս եղել անհատնում.
 Լուռ ու մունջ եմ թափառում անտառի խոր, ուր խոտեր
 Վեալեառում են և մնում՝ ծառատանի տերեւներ:

Ոլոր-մոլոր գնալով, խարխալելով դէս ու դէն,
 Կանգ առնում եմ՝ կրթնած ցուպիս վերայ և արդէն,
 Ես նայում եմ աստղերին, ականջ դնում հովիկին
 Երբ վերահաս մի ձայն էլ ուարուեցնում է իմ հոգին:

Եւ իմ սիրտը խնդրում է սոսինքրու ողիւից...

Գնալ թռչիլ անդ, ուր է դաշն Աստուծոյ անյողտղղ.
 Պատմել նրան և յայանել մի ձայնով վէս ու խրոխտ,

Թէ իմ սիրտը դարձել է տառապանքից պինդ երկաթ.
 Չեն սարսում ինձ գծուքի սպառնալիք շանթակաթ,
 Թէ թոյն խառնեց իմ կեանքին, թէ խուսի է իրանից
 Իմ խեղճ հոգին որպէս թէ երես դարձնում է բոցից:

Ասել նրան, որ թէ ինք յաւիտեան է և հզոր
 Ես էլ իրան հաւատարող, թէպէտ չնչին ու անզոր,
 Ունիմ իբրեւ յուշարար իմ ԶԱՆԱՊԱՏՈՒՄ յաւիտեան
 Որ պատմում է, թէ ես էլ մի ոյժ ունիմ յաւիտեան:

La révolte d'âme

Mon cœur est obscur, le ciel est profond.
 mon chemin est épineux, mes chagrins sans fond.
 J'erre silencieux dans la forêt ; les herbes ondulent ;
 et les feuilles chuchotent.

Tout en marchant avec peine et à tâtons
 je m'arrête et je m'appuie sur mon bâton.
 Je regarde les étoiles, j'écoute la brise
 et, entendant un bruit, mon âme surprise

frémit, et mon cœur supplie l'esprit
 des platanes....

de s'envoler vers le trône sublime de Dieu
 et de lui expliquer d'un ton impérieux.

que mon cœur, par la souffrance, est devenu de fer,
 qu'il ne craint plus les menaces de l'enfer
 qu'il a empoisonné ma vie et que ma pauvre âme
 s'est détournée de lui comme d'une terrible flamme,

que s'il est éternel et Tout-Puissant
 pour l'égaliser, moi, quoique petit et impuissant,
 j'ai aussi ma souffrance éternelle,
 qui rappelle en moi une force éternelle.

ՍՏՈՒԵՐՆԵՐԸ

Մարդիկ նման են անձայր անտառին,
Բարիներ նման են հենց ծառերին.
Սիրալ նման է անտառի գետնին,
Չարերը նման են մութ ստուերներին:

Տնաւեր, նայիր, այդ ստուերներին,
Որոնք զողում են նման գալերին.
Ստուերն ստուեր, ստուեր է մնում.
Չարի սիրա չար է, միշտ մութ է մնում.
Չարերի ճամբան խոտոտ կը գնայ՝
Լոյսի պէս, բարին, ուղիղ կը գնայ:

LES OMBRES

Je compare les hommes à une forêt immense
les arbres y figurant ceux qui sont bons.
Le cœur étant pareil au sol de la forêt,
les méchants ressemblent à l'ombre noire.

Malheureux ! regarde donc ces ombres
qui tremblent comme des malfaiteurs.
L'ombre est ombre, restera toujours telle,
le cœur du méchant est méchant restera
toujours sombre.

Le chemin de ceux-ci est entortillé
tandis que celui des bons va droit comme la lumière.

ԱՐՇԱՆՈՅԵՐ

Բուրաստանում՝ շատրուանի
Մօտ, կոյսն հանգչում էր նաղելի.
Վարսեր մետաքս, կուրծքն հղանի
Շղարշներում՝ եղբւանի:

Յառակները թփերի մէջ
Թարմ՝ գուլճերից տեղ է շինել,
Քնքուշ իրանն թուփին ցննել,
Ոտներ ծածկել մարդերի մէջ:

Աչքերումը լճիտ յառակ
Բարութիւնն է միրտուել:

Վարդ շրթներին ու աչտերին
Ծաղկները արմանք դարմանք
Իրանց փայներ իբրեւ յարգանք
Պահել են պինդ տակ թերթերին:

Թոնարհ, ալիքն ճակտին ներքեւ

Թոնարհել են մանիշակներ,

Վարսերի մէջ ցօղերն հլաւիւր

Են մարդրիտներ նուբբ ու թեթեւ:

Տաարակ, թիթեռ, միր մեղուներ

Պատմում են իր դեղնոցկաթիւն:

Բայց գունաւոր բնութիւններ

Փառած շուրջը աչք պարտէզին

Երբ իրանց մօտ, շատ մօտ տեսնն,

Որ հմայքը սոսման չունէր՝

Ամաչելով լուիկ լացին,

Կոյսն՝ վերայ ցօղ իւրեղեղի,

Հաշտեց կոյսը ն. ցօղքեղով

Մարցումի՛ւնը կեդանքին:

Շղարշներն էլ բոսորեցան

Պերճ աւաւտան էլ բայտեցան:

L'AURORE

Dans le jardin, près du jet d'eau,
la vierge reposait, charmante,
les cheveux soyeux, sa poitrine nue
voilée par des crêpes lilas.

Entre les touffes de jasmins
elle s'est fait un lit de mottes de gazon
elle a appuyé son tendre corps à la bordure
et elle a caché ses pieds dans l'herbe.

C'est dans ses yeux limpides et purs
que la bonté a pris naissance.

Les fleurs enchantées
voyant ses joues et ses lèvres roses,
ont caché, par dépit, leurs nuances
sous l'ombre des feuillages.

Sous son front humble et si net
les violettes ont penché leur têtes,
et la rosée dans ses cheveux châtain
a formé des perles légères et fines.

Tourterelles, papillons, actives abeilles
racontent sa beauté.

Mais, quand les milles oiseaux ont vu
perchés dans tout le pourtour du jardin,
que près d'eux, tout près d'eux, le charme
était sans borne, ils versèrent des larmes

secrètement, et pleins de honte,
en secouant la rosée sur la vierge.
Et quand la vierge fut évanouie
de ses reflets la Pureté fut faite.

Les crêpes se teintèrent de pourpre
et l'aurore apparut superbe.

ԴԵՊԻ ԱՋԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ամպեր ծածկել են երկերի երես,
 Բեկբեկած շանթեր փայլում են վրէս.
 Սաստիկաշունչ հողմեր բողբոսում են տալիս,
 Անձրեւն ինձ հետ հեղեղ է լալիս:

Ճամբան է փռւում, ցեխն է թանձրանում,
 Լեռներ սև ամպով պարիսպ են կանգնում.
 Ծառեր կատաղած՝ ցնցում թաց հողին,
 Հողն էլ կծկւում է, պնդում՝ ճառուղին:

Շանթեր փայլփլում, մերթ են ահաւոր,
 Ամպեր ձգում են դռում՝ դիւաւոր,
 Հիւսիս ու հարաւ արեւելք ու մուտք
 Կրկում են զիրար, խեղդում՝ երամուտք:

Է՛ջ ամպեր, շանթեր, հողիս մռայլւած,
 Սիրտս փոթորկոտ իրար գալարուած
 Խեղդում են զիրար եւ բռնութիւնից
 Խաղաղիք դարձած մղւում են ցաւից:

Բայ արէք ճամբաս, ինձ անդ են կանչում
 Ուր գլխ թռնութեան ղոհերն են հանդում.
 Եւ ուր արիւնը ձիւնի հիւսքերին
 Կարմիր է ներկել ինչպէս ջրերին:

Թող Աստուած.....

Թող որ դադարի արցունքն ու վրէժ.
 Լեռ, ձոր ու հովիտ, գետեր ու ջրվէժ
 Թող պաշտենք միմեանց, թող որ համերգենք.
 Թէ ազատութեան դաւակներ ենք մենք:

VERS LA LIBERTÉ

Les nuages ont recouvert le ciel,
 les foudres brillent au dessus de moi.
 les vents violents se heurtent sans répit
 et la pluie tombe à torrent, comme mes larmes.

Le chemin s'allonge, la boue s'épaissit,
 les monts avec les nuages forment un rempart,
 les arbres furieux secouent la terre trempée
 mais la terre se retressit pour consolider l'allée.

Les foudres éclatantes deviennent parfois terribles,
 les nuages laissent entendre un grondement sourd.
 Le nord et le sud, l'est et l'ouest
 s'enlacent fermement pour obstruer toute issue.

O ! nuages, éclairs, mon âme obscurcie
 et mon cœur agité se ressèrent affreusement
 et devenus comme les jouets de la tyrannie
 s'entrechoquent sous la poussée de la douleur.

Ouvrez mon chemin ! On m'appelle là-bas
 où reposent les victimes de la barbarie;
 là où le sang a teinté de rouge
 les nappes de neige ainsi que les eaux.

Pardonne Dieu !...

Veuille, enfin, que cessent les larmes et la vengeance.
 Laisse nous nous adorer ; monts, gorges et vallées
 rivières et cascades, permets nous de proclamer en
 nos chœurs
 que nous sommes les enfants de la liberté.

ԻՆՁ ԱՍԱՑԻՆ...

Արտալիսի եղնիկի սկզբի վրա սուրան,
 Ահա՛ անհիմն մեջ ձայն տուր անմիջապես ինձ,
 Այն աշխարհը ոտիդ տակ տուր հեռի հեռ,
 Մով, ով կանոն կտրիր, անցիր դու թեթեւ.
 Գնա՛, անցիր, քո սիրածը քեզի չենք տայ, առաջին:

Երկինքն ասաց. « Երա աչքեր իմ կապույտից շատ խոր է ».
 Արեւն ասաց. « Երա սիրտը իմ անդունդից շատ խոր է ».
 Միջին ասաց. « Երա սերը իմ կրակից շատ վառ է ».
 Աշխարհն ասաց. « Երա հոգին ծաղիկների գիրգ բոցը մի է ».
 Մնացիր, դու, քո սիրածը քեզի չենք տայ, առաջին...

ON M'A DIT...

Comme une biche leste précipite-toi !
 Appelle-la sans cesse dans l'infini,
 effleure l'univers sous tes pieds rapides,
 franchis légèrement les océans et les mers.
 Va ! nous ne te donnerons pas ta bien-aimée.

Le ciel m'a dit : ses yeux sont plus profonds que
 mon azur.
 Le soleil m'a dit : son amour est plus chaud que
 mon feu.
 L'océan m'a dit : son cœur est plus profond que
 mes gouffres.
 Le monde m'a dit : son âme n'est qu'un arôme des
 fleurs.
 Va ! nous ne te donnerons pas celle que tu aimes...

ԿՈՒՍԱՂԲԻՒՐ

Մայրիկ, ինչո՞ւ այս նաղելի ուռենին
 Լացողի պէս կախն է տուել ձիւղերին
 Այս առուակի վճիտ ակի ջրերում,
 Մինչ դաշտի մէջ հոգն է անվերջ օրօրում
 Փսած ծառեր հնադարեան, վիրաւոր:

— Այստեղ երբեմն ո՛չ առուակ կար և ոչ ակ
 Կոյս մ'էր նստած սիրտը լցած սիրոյ կրակ.
 Աղի արցունք իր աչքերից անդադար
 Հոսում էին որպէս մարգրիտ՝ այտից վար,
 Թափուր հոգին լոյս էր առնում՝ աստղերից:

Աշխարհումն ամէն սրտի սիրող կար.
 Ինչո՞ւ եղաւ իրա բաժին հող ու քար,
 Որոնց վերայ նստած վառւում էր անծուխ,
 Զքնաղ աչքեր և զոյգ կամար յոնքեր թուխ
 Դիժ երկնքի սեւ ամպերին էր յառած:

— Լացեց կոյսը, մաղերն արեց սուգի քող,
 Մոլար հողմերն էլ փշրեցին իրա կող.
 Յամաքեցան նրա աչքեր լուսարձակ,
 Փետտեց գգուած վարսեր արցակ առ արցակ,
 Արցունքներից՝ այս աւազան կաղմուեց:

LA SOURCE DE LA VIERGE

Pourquoi, mère, ce saule gracieux,
 comme un pleureur a-t-il pendu ses branches
 dans les eaux limpides de cette source,
 tandis que dans les champs le vent berce
 toujours les arbres pourris vieux et écorchés?

— Il n'y avait, jadis ni ruisseau ni source
 c'était une vierge, assise, le cœur enflammé d'amour,
 qui pleurait amèrement et les larmes,
 comme des perles, glissaient le long de ses joues
 et son âme vide s'éclairait par les étoiles.

Puisqu'en ce monde chaque cœur avait son aimant
 pourquoi sa part fut-elle la terre et la pierre?
 sur lesquelles, assise, elle se brula sans fumée,
 ayant fixé ses yeux et ses sourcils en arc
 aux nuages sombres du ciel cruel.

— Tout en pleurant elle transforma ses chevelures
 en voile de deuil, les vents brisèrent follement ses flancs
 et ses yeux rayonnants furent enfin taris.
 Elle arracha brin à brin ses cheveux peignés
 et de ses larmes fut formée cette source.

Աստուածներն էլ հանդիսատես մնացին....

— Մըրիկները մի գերեզման փորեցին,
Բաղեղները յուզարկաւոր գնացին,
Թռչունները մահերգները հիւսեցին,
Դեռ չսիրուած գեղեցիկը թաղեցին,
Եւ նրա տեղ՝ լացող ուռին անկեցին:

Թշնամիներ են աստուածներ սիրողին...

— Արարիչը Սէր ներշնչեց աշխարհին,
Որ մարդիկ էլ աստուածներէն տարբերին.
Եթէ սէրը մեր սրտերում չծաղկէր,
Մենք՝ անկաւաճ, կը լինէինք անմահներ.
Աստուածային անդթութիւնն է հէնց Սէր:

Et les dieux restèrent comme spectateurs !..

— Les ouragans y creusèrent une tombe,
les lierres formèrent le cortège funèbre,
les oiseaux harmonisèrent le chant de mort,
ils enterrèrent la belle sans qu'elle fut aimée
et à son chevet ils plantèrent ce saule pleureur.

Sont ils donc les dieux ennemis de l'amour ?..

— Le Créateur souffla l'amour sur cette terre
pour que les hommes diffèrent des dieux,
car s'il ne fleurissait pas dans nos cœurs
nous serions, sans doute, immortels.
Et l'amour n'accuse que la cruauté divine.

ՇԱՆԹԸ

Մայր, հողիս, այնտեղ ամպեր
Որոնք սեւ են. անձրեւաբեր
Կաթիլները սիւն են անկել
Եւ երկրի լանջքին ընկել:

Ծով մ'են նրանք արցունքներու,
Արցունք՝ երկնի երկունքներու.
Երկինքը մերթ ինձ պէս կուլայ,
Բայց շանթ մ'ունի ամպի քուլայ:

Շանթն է ամպի հուրէ ծիծաղ,
Իսկ իմ սիրտը աւեր ու ձախ
Մի շանթ չունի, ամպեր ունի,
Մի սեւ վիհ է առանց հունի:

Տուր ինձ սիրտդ որ ես շանթեմ,
Հողի առնեմ երբ ժանտաղէմ
Մահը մօտ դայ իմ սնարիս.
Թող չխղուին թեւեր քնարիս:

Եղհակ, իմ կեանքն անառազատ
Ալիքների գիրկը անսատ
Ընկղմեալ է շուտ, դիտեմ...
Բայց ես վրէժ չունիմ քո դէմ:

LA FOUDRE

Regarde, mon âme, les nuages noirs
qui sont au loin; la pluie
a formé une colonne retombant
sur la surface de la terre.

Comme une mer de larmes;
les douleurs du ciel
pleurent parfois comme je fais
mais la parcelle du nuage contient une foudre.

La foudre est le sourire igné du nuage
tandis que mon pauvre cœur en ruine
n'ayant que seulement des nuages
est un gouffre noir sans gué.

Donne-moi ton cœur pour foudroyer
et pour reprendre vie à l'approche de la mort
à l'air méchant de mon chevet,

ne laisse pas se briser les cordes de ma lyre!
Mais hélas!... Ma vie sans voile va bientôt
s'immerger au sein des vagues immaîtrisables
je le sais, je le sais...
Mais je n'ai pas de rancune contre toi.

Հ Ա Մ Ր Ը

Մի աչքի մայր ունէր համբ միամօր
Որդի մը, որ իր կեանքն ու յոյսն էր բոլոր.
Մեծացնում էր իր մութ սրտի լուսնակին
Բայց լալիս էր համբուժւումն իր մանկիկին:

Մի խոր հաւատք ապագայի դիրին հանդաճ
Իր վշտալի սրտին թափով էր կառչած.
Հաւատում էր, թէ երկնքից յուսալով,
Կրօնքների սրտուէրներին անսարով,

Բարին Աստուած շնորհ կ'անէ խօսելու
Իր մանկիկին՝ գէթ մի անգամ ասելու.
« Որչափ քորով, պաշտանք ունիս նիս մայրիկ,
Իմ կեանքից զատ ոչինչ ունիմ քեզ տալիք »:

Ժամ, ժամագուռ, քարերն անգամ տաճարին
Մաշւում էին, մաշւում էին մէկ ճարին.
Յոյս ներշնչող երկինք միայն չէր զրդւում՝
Ցաւի վերայ ցաւեր էին բարդւում:

Մի ժամանակ երբ համբն հաղիւ պատանի,
Դեռ մի անմեղ, մեծ վիշտ զղաց տիտանի.
Հասկանալով հսկայ զրկանքն բնութեան,
Ծնաւ իր մէջ մի մեծ վրէժ դաւաճութեան:

LE SOURD ET MUET

Une veuve avait un enfant unique, sourd et muet
qui était tout l'espoir de sa vie.
Elle élevait ce trésor de son cœur sombre
tout en pleurant l'état de son bambin.

Une forte foi cachée au sein de l'avenir
s'était fortement accrochée à son cœur affligé.
Elle croyait qu'en mettant son espoir dans le ciel
et en obéissant aux ordres de la religion

le bon Dieu ferait la grâce à son enfant de parler
pour lui dire une seule fois au moins:
Ah! Que d'affection et d'adoration as-tu pour moi, mère,
je n'ai rien autre que ma vie pour te la sacrifier.

Chapelles, églises, même les pierres des sanctuaires
dirait-on, s'usaient pour y remédier.
Seul le ciel, inspirateur d'espoir ne s'émouvait pas
et la douleur devenait ainsi plus grande.

Mais quand l'enfant muet grandit
bien qu'encore un innocent, ressentit une immense
affliction.
Et ayant bien compris de quoi la nature l'avait-elle
privé
un sentiment de vengeance d'amertume naquit en lui.

Մայրն էր տանջւում իր փոքրիկով զխտակից,
 Ուխտ էր տանում, ինքն էր լինում ուխտակից,
 Հնարք անում, տղան ծնկի էր նստեցնում,
 Համբ լեզուով պաղատել էր սուրբեցնում:

Եւ մի օր երբ մայրիկին հետ տաճարում
 Մունջ մրմունջներ լեցուած սրտով էր ծարում,
 Ոճիրներէ դեռ անգիտակ պատանին
 Զեռքը ձգեց իր թաղցրած պատեանին...:

Սարսափ, սարսափ, ձիշդ կեղրոնը երկունքի
 Հարուած տուեց, սիրտը բաժնեց երկունքի.
 Եւ հազիւ իր մօր ծնոցներին էր փարած՝
 « Մայր » կանգեց նա նուազ ձայնով ու մարած:

Իսկ խեղճ մայրը լեղատառտու, ցաւադին
 Վերջին անգամ կրկնեց անունն զաւակին,
 Վերջին ցաւը, վերջին կաթիլն արցունքին
 Որպէս անէծք նետեց ծակտին բարձունքին:

La mère se tourmentait avec son enfant devenu
 conscient;
 elle le conduisait en sa compagnie en pèlerinage.
 elle s'ingéniait à le faire agenouiller
 et elle lui apprenait à implorer le ciel de sa langue
 muette.

Enfin, un jour avec sa mère devant l'autel
 quand il s'avisait de prononcer des murmures sourds,
 l'enfant inconscient encore de ce qu'était le crime
 porta sa main vers une gaine qu'il cachait...

Horreur ! Horreur ! juste au centre des douleurs
 il porta un coup, déchirant le cœur en deux
 et à peine avait-il enlacé les genoux de sa mère.
 « Mère ! » cria-t-il d'une voix faible et pâmée.

Or la malheureuse mère transie et affaissée de douleur
 prononça pour la dernière fois le nom de son fils
 et la dernière goutte de larme et le dernier cris de
 douleur
 envoya comme une malédiction au front du ciel.

ՀԱՅ ՄԱՅՐԸ

Աւեր գիւղիդ անկիւնով, ուր արեգակն է խաւար,
Փռւտ, խարխլած փայտերից շինել ես մի տաղաւար.
Կարկտս դրան հանդիպակ փոս մ'եռ փորել մութ ու գէջ,
Դողրոջ, կաղրած սրունքներդ կախել ես մի դուրի մէջ:

Վեր ես կենում խշտիքից երբ լուսոյ ասող չի ելեր,
Խիում, վարում ես մաքսք, ջսկում, մանում ես թէլեր.
Դատում, բանում ես անկերջ, թէսլէտ հայւար ոստայնանկ,
Մթնած աչքերդ թւում են սրպէս լոյսի հիւժած հանք:

Բռն տարի կը լինի աւեր բոցնդ չես տարբել,
Անթաղ մեռել ես դարձեր, մաղիդ տանար չես դարկել.
Բռն տարի սղացել, քսան տարի ես լացել,
Ցաւ սիրտդ քերծել է, գլխիդ մոխիր ես ածել:

Բո արցունքի լճակը ցամաքել է չես լալիս,
Կուրծքիդ վանդակ քայքայուել շունչդ աղատ չի գալիս,
Մռմռում ես թէ ասում խաղեր վհուկ ու խոցոտ,
Մինչ ունում է ձմրան բուք կամ աշնան հով բարկացոտ:

Բո մառաններ բաբօք լի աչքով ծածկել է բորբոս,
Բուխերիկդ խփել ես, թռնիւրդ արել ես խոր փոս,
Օր ու գիշեր անցնում են հայ չես ուտում չորաբեկ,
Պապախում են շրթներդ թօշնած, դալուկ, յոգնաբեկ:

Օծախիդ մօտ ուր եղբեմն օրօրաններ շարել ես,
Մի սեւ օր էլ քաջերիդ պատանքները կարել ես.

LA MÈRE ARMÉNIENNE

Au coin de ton village ruiné
où le soleil est ténébreux,
tu as construis une baraque
de bois pourri
en face de ta porte tu as creusé
un creux sombre et humide
dans lequel tu laisses pendre tes jambes
chancelantes et lasses.

Tu te lèves de ta tanière
avant l'étoile du matin,
tu lances et tu pousse la navette
en triant et tressant des fils,
tu travailles et tu façannes sans cesse
quoique tisserande vieillie.
et tes yeux ressemblent à une lumière mourante.

Il y a bien vingt ans que tu n'as pas arrangé
ta maison ruinée,
tu ressembles à une morte non enterrée,
tu n'as pas peigné tes cheveux,
pendant vingt ans tu as porté le deuil
et tu as versé des larmes,
la douleur a écorché tes seins flétris
et tu as semé de la cendre sur ta tête.

Աշխարհումն չկայ մայր Հայ մայրի պէս վշտակոծ,
Որ տեսել է մորթոտել ջիւան, պարթեւ իր որդոյ:

Մոմը հալուում է յուշիկ, բոցը դէս ու դէն շրջւում,
Պատիւ վերայ թոյլ շուքեր խաղ են անում և հրճւում:
Հոգեվարքի մահիկը գլխիդ վերեւ կըրում է,
Գուցէ հոգիդ՝ տառապած մարմինդ էլ լքում է:

Բայց կնոյ մի քիչ ուլ Հայ Մայր, շունչդ կրծքիդ տակ կծկէ,
Մահը քեզ քուն չի դռնի... այս գիշեր էլ դու հսկէ:
Մինչեւ յուսոյ աստղի ծագ մանկը թելեր բաղմաշար,
Յոյսով ասլիլ շատ հեշտ է, անյոյս մեռնիլն է դժար:

Le lac de tes larmes s'est asséché
car tu ne pleures plus,
la charpente de ta poitrine est disloquée,
ton souffle ne sort pas librement.
Murmures-tu des hymnes de sorcière
écœurants ou bien que dis-tu?...
Pendant que le vent neigeux de l'hiver
ou celui furieux de l'automne souffle.

La moisissure couvre maintenant tes greniers,
jadis combles de vivres
tu as fermé ta cheminée et transformé ton tonir
en un creux profond.

Des nuits et des jours passent
sans que tu manges même du pain sec,
tes lèvres, pâles et fatiguées
s'assèchent.

Près de ta cheminée où tu as rangé,
autrefois, des berceaux
un jour noir aussi tu as cousu
les linceuls de tes gaillards.
O ! dans le monde entier il n'est pas une mère
abattue
par le chagrin comme la mère arménienne,
qui a vu égorger ses fils vaillants et héroïques.

Ta bougie se fond lentement,
la flamme se penche d'un côté à l'autre,
les ombres molles se meuvent
et s'amuse sur ton mur,
le croissant de l'agonie suspend sur ta tête,
peut-être que ton âme abandonne aussi ton corps affligé.

Mais attends un peu, o! mère arménienne,
serre ton souffle sous ta poitrine.
Qu'il ne fasse pas que la mort
te trouve endormie... veille encore cette nuit.
Jusqu'à la levée de l'étoile d'Espérance
tresse les fils de mille rangs,
vivre avec espoir est très facile,
c'est vivre sans espoir qui est pénible.

TABLE DES MATIÈRES

	Pages.
Lettre Préface,	
par Monsieur PAUL DESFEUILLE .	9
Avant-propos	12
La Tombe	21
Ma Mère	23
Les Pélerins Émigrés	27
L'Étoile du Garde Forestier	31
Le Serment sublime	33
Le Labour et la Semence	37
Le Temple d'Amour	39
La Cloche des Ruines d'Arménie	41
La Cueillette des fleurs	43
Les Roches sans vie	49
La Vallée Hripsimiantz	51
Énigme	53
L'Oubli	59
Le Lierre et le Peuplier	61
Près de la Cascade	63
La Révolte d'Ame	67
Les Ombres	69
L'Aurore	71
Vers la Liberté	73
On m'a dit	75
La Source de la Vierge	77
La Foudre	81
Le Sourd et Muet	83
La Mère Arménienne	87

ՆԻԹԵՐՈՒ ՅՍՆԿԸ

	Էջ
Յառաջարան-Նամակ, M ^r PAUL DESFEUILLE-ից .	9
Նախաբան	12
Հողակոյտը	20
Մայրիկ	22
Պանդուխտ Ուխտաւորները	26
Անտառագազի Աստղիկը	30
Վսեմ Նորումը	34
Վարուցան	36
Սիրոյ Տաճարը	38
Աւերակների Կոչնակը	40
Ծաղկաքաղ	44
Անկենդան Ժայռեր	48
Հռիփսիփեանց Զոր	50
Առեղծուած	54
Մոռացում	58
Բաղեղն ու Բարախն	60
Զրկէժի մօտ	62
Բնդիվում	66
Մտուերները	68
Արշալոյսը	70
Դէպի Աղստուծիւն	72
Ինձ ասացին	74
Կուսադրիւր	76
Շանթը	80
Համբը	82
Հայ Մայրը	86

Imprimerie POLYGLOTTE — G. H. NERCÈS
272, Rue Saint-Jacques PARIS (5).

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0372393

60607